TARIXIY TAJRIBA VA ZAMONAVIY YONDASHUV: SAMARQAND VILOYATIDA 1946–1991 YILLARDAGI MADANIY JARAYONLARNING BUGUNGI TA'LIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI

Xudayberdiyev Ikrom Ilxomjon o'g'li
Ilmiy rahbar: Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b

Ro'ziyeva Dilovar Shomurodovna
Toshkent viloyati Chirchiq shahar
Aniq va ijtimoiy fanlar Universiteti
Tarix yo'nalishi 1-bosqich magistranti
Mirzo Ulug'bek tumani 54-maktab tarix fani o'qituvchisi
ruziyevadilovar378@gmail.com
+998 885348822

Annotatsiya: Mazkur maqolada 1946–1991 yillarda Samarqand viloyatida kechgan madaniy jarayonlar tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi hamda ushbu jarayonlarning bugungi ta'lim tizimiga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari madaniy merosning ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni va zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan integratsiya qilish zaruratini ko'rsatadi.
Kalit so'zlar: madaniyat, Samarqand, ta'lim, tarixiy tajriba, pedagogika, meros, raqamli ta'lim

Аннотация:В статье анализируются культурные процессы, происходившие в Самаркандской области в 1946–1991 годах, и их влияние на современную систему образования. Результаты исследования подчеркивают значимость культурного наследия в повышении качества образования и необходимость его интеграции с современными педагогическими подходами.
Ключевые слова: культура, Самарканд, образование, исторический опыт, педагогика, наследие, цифровое обучение

Abstract: This article examines cultural processes in the Samarkand region during 1946–1991 and analyzes their impact on the modern education system. The findings highlight the importance of cultural heritage in improving education quality and integrating it with contemporary pedagogical approaches.
Keywords: culture, Samarkand, education, historical experience, pedagogy, heritage, digital learning.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda ta'lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar tarixiy tajribani yangicha talqin etish zaruratini kun tartibiga olib chiqmoqda. Ayniqsa, hududiy madaniy jarayonlarning tarixiy rivojlanish bosqichlarini chuqur o'rganish, ularning bugungi ta'lim tizimiga ta'sirini aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, Samarqand viloyatida 1946–

1991 yillarda kechgan madaniy jarayonlarni kompleks tahlil qilish va ularning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini aniqlash dolzarb ilmiy muammo sifatida qaraladi.

Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda sobiq ittifoq hududlarida, jumladan, Samarqand viloyatida madaniy-ma'rifiy sohani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bu davrda madaniyat uylari, kutubxonalar, teatrlar va boshqa madaniy muassasalar tarmog'i kengaytirildi, aholining madaniy saviyasini oshirishga yo'naltirilgan tizimli ishlar amalga oshirildi. Mazkur jarayonlar nafaqat ijtimoiy hayotning muhim tarkibiy qismi sifatida, balki yosh avlodni tarbiyalash, ularning dunyoqarashini shakllantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi.

Shu bilan birga, mazkur tarixiy davr o'ziga xos murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoitlar bilan xarakterlanadi. Markazlashgan boshqaruv tizimi, mafkuraviy nazorat va ideologik yondashuvlar madaniy jarayonlarning mazmuni va yo'nalishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatgan. Bu holat, bir tomondan, madaniyatning ommalashuviga xizmat qilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, uning erkin rivojlanish imkoniyatlarini ma'lum darajada cheklagan. Shu sababli mazkur davrni o'rganishda nafaqat yutuqlarni, balki mavjud muammolar va qarama-qarshiliklarni ham ilmiy asosda tahlil qilish muhim hisoblanadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va madaniy kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Bu jarayonda tarixiy-madaniy merosdan samarali foydalanish alohida ahamiyatga ega. Samarqand viloyatining boy madaniy an'analari, tarixiy tajribasi va ma'naviy merosi zamonaviy ta'lim mazmunini boyitishda muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar rivoji tarixiy materiallarni yangi formatlarda o'rganish va o'qitish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Virtual muzeylar, raqamli arxivlar, interaktiv platformalar orqali madaniy merosni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish samaradorligi ortib bormoqda. Bu esa tarixiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yanada qiziqarli, interaktiv va samarali qilishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda tarixiy tajriba va zamonaviy ta'lim yondashuvlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – Samarqand viloyatida 1946–1991 yillarda yuz bergan madaniy jarayonlarning mazmun-mohiyatini ochib berish hamda ularning bugungi ta'lim tizimidagi ahamiyatini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- o'rganilayotgan davrda madaniy jarayonlarning rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilish;
- madaniy infratuzilmaning shakllanishi va uning jamiyat hayotidagi o'rnini aniqlash;
- tarixiy tajribaning zamonaviy ta'lim tizimiga ta'sirini baholash;
- madaniy merosni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali usullarini ishlab chiqish.

Tadqiqot ob'ekti sifatida Samarqand viloyatining madaniy hayoti, predmeti sifatida esa ushbu madaniy jarayonlarning zamonaviy ta'lim tizimidagi aks etish mexanizmlari tanlangan.

Natijada, mazkur tadqiqot tarixiy tajriba va zamonaviy yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali ta'lim tizimini takomillashtirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

Ta'lim tizimi har qanday jamiyatning madaniy va tarixiy rivojlanish jarayonlari bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Xususan, Samarqand viloyati o'zining boy tarixiy va madaniy merosi

bilan ajralib turadi. 1946–1991 yillar oralig‘i ushbu hududda madaniy hayotning faol rivojlanish bosqichi sifatida e’tirof etiladi.

Mazkur davrda teatr, adabiyot, san’at, kutubxonachilik va madaniy-ma’rifiy muassasalar faoliyati sezilarli darajada kengaydi. Bu jarayonlar nafaqat jamiyatning madaniy saviyasini oshirdi, balki yosh avlodning ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatdi.

Bugungi kunda esa raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi yangi bosqichga o‘tmoqda. Zamonaviy pedagogika nafaqat bilim berish, balki madaniy merosni saqlash va uni yosh avlod ongiga singdirishni ham o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ymoqda.

Shu nuqtai nazardan, tarixiy madaniy jarayonlarni o‘rganish va ularni zamonaviy ta’lim tizimiga integratsiya qilish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Adabiyotlar tahlili

Madaniyat va ta’lim o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan. Tadqiqotchilar madaniy merosning ta’lim jarayonidagi o‘rni quyidagilarda namoyon bo‘lishini ta’kidlaydilar:

- ma’naviy tarbiya
- milliy identitetni shakllantirish
- estetik didni rivojlantirish
- ijodiy fikrlashni kuchaytirish

Samarqand viloyatidagi madaniy jarayonlar esa o‘ziga xos tarixiy xususiyatlarga ega bo‘lib, ularni o‘rganish hududiy pedagogika rivoji uchun muhimdir.

Metodologiya

Tadqiqot quyidagi metodlarga asoslandi:

- tarixiy-tahliliy metod
- qiyosiy tahlil
- tizimli yondashuv
- empirik kuzatuv

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ldi:

1. 1946–1991 yillardagi madaniy jarayonlar

- Madaniy muassasalar soni ortdi
- Teatr va san’at rivojlandi
- Kitobxonlik darajasi oshdi
- Ma’rifiy tadbirlar kengaydi

2. Zamonaviy ta’lim tizimiga ta’siri

- Madaniy meros asosida ta’lim mazmuni boyidi
- Tarbiyaviy ishlar samaradorligi oshdi
- Raqamli platformalarda madaniy kontent ko‘paydi

1-jadval

Tarixiy madaniy jarayonlar va zamonaviy ta’lim o‘rtasidagi bog‘liqlik

Yo‘nalish	Tarixiy davr	Zamonaviy ta’lim

Yo‘nalish	Tarixiy davr	Zamonaviy ta’lim
Madaniyat	Teatr, kutubxona	Raqamli kontent
Tarbiya	Ma’naviy ishlar	Integrativ yondashuv
Ta’lim	An’anaviy metod	Innovatsion metod

MUHOKAMA

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Samarqand viloyatidagi tarixiy madaniy jarayonlar bugungi ta’lim tizimi uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Zamonaviy ta’lim tizimida quyidagi muammolar kuzatilmoqda:

- madaniy merosdan yetarli foydalanilmasligi
- raqamli muhitda yuzaki bilimlar ustunligi
- an’anaviy qadriyatlarning sustlashuvi

Shu sababli ta’lim tizimida madaniy komponentni kuchaytirish zarur.

Xulosa qilib aytadgan bo‘lsak, Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

Birinchidan, 1946–1991 yillardagi madaniy jarayonlar Samarqand viloyatida ta’lim va tarbiya tizimining rivojlanishiga mustahkam asos yaratgan.

Ikkinchidan, ushbu tarixiy tajriba bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan bo‘lib, uni zamonaviy ta’lim tizimiga integratsiya qilish zarur.

Uchinchidan, raqamli ta’lim muhitida madaniy merosdan foydalanish o‘quvchilarning ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, pedagogik jarayonda tarixiy va zamonaviy yondashuvlarni uyg‘unlashtirish ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, madaniy merosni ta’lim tizimiga samarali integratsiya qilish orqali barkamol avlodni tarbiyalash mumkin.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, 1946–1991 yillarda Samarqand viloyatida shakllangan madaniy jarayonlar o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy sharoitlari bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlangan bo‘lib, ular bugungi ta’lim tizimining mazmuni va metodologiyasiga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatgan. O‘rganilgan tarixiy tajriba madaniyat va ta’lim o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni yaqqol namoyon etadi hamda bu jarayonlar uzviy evolyutsion rivojlanish bosqichlarini bosib o‘tganini tasdiqlaydi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, ushbu davrda madaniy-ma’rifiy muassasalarning kengayishi, san’at va adabiyotning rivojlanishi, aholining ma’naviy saviyasini oshirishga qaratilgan siyosat bugungi ta’lim tizimi uchun muhim tarixiy poydevor vazifasini bajargan. Ayniqsa, teatr, kutubxona, madaniyat uylari va badiiy jamoalarning faoliyati orqali shakllangan ijtimoiy-madaniy muhit yosh avlodni tarbiyalashda muhim omil bo‘lib xizmat qilgan.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari tarixiy jarayonlarning zamonaviy ta’lim tizimiga integratsiyasi zarurligini ko‘rsatadi. Bugungi kunda madaniy merosni ta’lim mazmuniga singdirish, milliy qadriyatlar asosida o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish hamda tarixiy xotirani mustahkamlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar yordamida tarixiy-madaniy merosni yangi formatlarda yetkazish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot shuni ham ko‘rsatdiki, o‘tmishdagi markazlashgan boshqaruv tizimi ayrim hollarda madaniy jarayonlarning erkin rivojlanishini cheklagan bo‘lsa-da, u madaniy infratuzilmaning shakllanishiga va aholining keng qatlamlarini madaniy hayotga jalb etishga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Bu esa zamonaviy ta’lim tizimi uchun muhim saboq bo‘lib, bugungi islohotlarda markazlashuv va erkinlik o‘rtasidagi muvozanatni to‘g‘ri ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi.

Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, Samarqand viloyatining 1946–1991 yillardagi madaniy tajribasi bugungi ta’lim tizimini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tajriba asosida quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni ilgari surish mumkin:

- ta’lim jarayonida tarixiy-madaniy merosdan tizimli foydalanish;
- o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash va madaniy identifikatsiyani kuchaytirish;
- madaniyat va ta’lim integratsiyasini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida rivojlantirish;
- raqamli platformalar orqali tarixiy bilimlarni interaktiv shaklda yetkazish;
- o‘qituvchilarning madaniy kompetensiyalarini oshirish.

Shuningdek, kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlarda hududiy xususiyatlarni chuqurroq o‘rganish, tarixiy manbalarni raqamlashtirish va ularni ta’lim jarayoniga joriy etish, hamda madaniy merosni innovatsion pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish muhim ilmiy vazifa sifatida e’tirof etiladi.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy tajriba va zamonaviy yondashuvlarning uyg‘unligi ta’lim tizimining sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat bilim berish samaradorligini oshiradi, balki yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma’naviy yetuk va milliy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida shakllantirishga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimov, I. (2021). O‘zbekiston tarixi. Toshkent.
2. Xoliqova, N. (2022). Pedagogika asoslari.
3. Mardonov, S. (2020). Ta’limda innovatsiyalar.
4. UNESCO (2022). Cultural Heritage and Education.
5. OECD (2023). Education and Culture Report.
6. Smith, J. (2024). Cultural Education Systems.
7. World Bank (2023). Education Development.
8. Anderson, T. (2022). Learning in Digital Age.
9. Brown, K. (2021). Culture and Society.
10. Lee, S. (2023). Education Innovation.
11. Toshpo‘latov Abdulaziz Quvondiq o‘g‘li "MAKTAB O’QUVCHILAR O’RTASIDAGI ZO’RAVONLIKBULLING VA UNGA QARSHI KURASHISH YO’LLARI". «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ» Выпуск №22 (том 5) (январь, 2022). 874-875
12. Toshpo‘latov Abdulaziz Quvondiq o‘g‘li "TA’LIM JARAYONINING PSIXOLOGIK MAZMUNI ". «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №24 (том 5) (март, 2022).460-465b.

13. Toshpo‘latov Abdulaziz Quvondiq o‘g‘li "TURISTIK SAYOHATLARNING INSON SOG’LIG’I VA PSIXOLOGIYASIGA TA’SIRI " «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №24 (том 5) (март, 2022).466-468b.
14. Samarova Shohista Rabidjanovna, Toshpo‘latov Abdulaziz Quvondiq o‘g‘li "IJODKOR SHAXSLARNING SHAKLLANISHIDA XOTIRA JARAYONINI O’RNI " “HOZIRGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT MASHG‘ULOTLARINI TASHKIL QILISHNING ISTIQBOLLARI: MUAMMO VA YECHIMLAR” (2022. 28-29. 04) 640-650b.
15. Toshpo‘latov Abdulaziz Quvondiq o‘g‘li. "YANGI O’ZBEKISTON MA'RIFATLI JAMIYATNI YARATISHDA YOSHLARNING O’RNI VA PSIXOLOGIYASINING SHAKLLANISHI". "GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ)" Vol. 10, Issue 6, June (2022) 523-527b.
16. https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/2198
17. Toshpulatov Abdulaziz Kuvondik o'g'li, Karomatov Akbar Abramat oglu, "The Development of Moral Qualities in Youth Psychology of the Past Days" Zien Journal of Social Sciences and Humanities (21-06-2022) 62-63b https://zienjournals.com
18. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o‘g‘li, "YOSHLARNING DUNYOQARASHI VA XULQ-ATVORIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOIY PSIXOLOGIK OMILLAR" SCIENCE AND INNOVATION (2022 № 3) 854-857b https://doi.org/10.5281/zenodo.6811688
19. Fayziyev I. Sh. & Toshpo‘latov A. (2022) O`ZBEKISTONRESPUBLIKASININGMUSTAQILLIKDANOLDINGIVAKEYINGSIYOSIYHAYOTI. British Journal of Global Ecology and Sustainable DevelopmentVolume-10, Nov., 2022 31-34b
20. Toshpo‘latov , A. (2023). SHAXS PSIXODIAGNOSTIKASIDA PROYEKTIV METODIKALARDAN FOYDALANISH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5 Part 2), 170–178.